

Эргешова Чынара Мухтаровна, э.и.к., доцент,
Мамашов Канжарбек Асилбекович, э.и.к, доцент,
Уразматова Фатима, магистрант,
Ош технологиялык университети

БУХГАЛТЕРДИК ЭСЕПТИН САНАРИПТИК ЭКОНОМИКА ШАРТЫНДА ЗАМАНБАП ТЕХНОЛОГИЯЛАРДА ЧАГЫЛДЫРЫЛЫШЫ

Макаланын максаты маалыматтык коом үчүн бухгалтердик эсепте заманбап жогорку технологиялык куралдарды колдонуу менен маалыматты санариптештирүү чагылдырылып көрсөтүү. Бухгалтердик эсепти жана анализди менеджерлерге жана чечимдерди кабыл алуучуларга, маалыматты электрондук байланыш аркылуу ыкчам жана жеткиликтүү түрдө көрсөтүүнү чагылдырды. Блокчейн технологиясы аркылуу санарип шартында маалыматтык камсыздоонун жүрүшү, алардын баскычтар аркылуу ишке ашырылуусу көрсөтүлүп, сунушталды.

Ачкыч сөздөр: бухгалтердик эсеп, башкаруу маалыматы, блокчейн, санарип технология, санариптештирүү, блокчейн технологиясы.

Эргешова Чынара Мухтаровна, к.э.н., доцент,
Мамашов Канжарбек Асилбекович, к.э.н, доцент,
Уразматова Фатима, магистрант,
Ошский технологический университет

ОТРАЖЕНИЯ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЯХ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

Цель статьи описывать оцифровку информации с использованием современных высокотехнологичных средств учета в информационном обществе. Представление бухгалтерского учета и анализа руководителям и лицам, принимающим решения, в быстрой и доступной форме посредством электронного общения. Показан и предложен ход предоставления информации в цифровой среде с использованием технологии блокчейн, их реализация через кнопки.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, управленческая информация, блокчейн, цифровые технологии, оцифровка, технология блокчейн.

Ergeshova Chynara Mukhtarovna,
candidate of economical sciences, associate professor,
Mamashov Kanzharbek Asilbekovich,
candidate of economical sciences, associate professor,
Urazmatova Fatima, graduate student,
Osh Technological University

REFLECTION OF ACCOUNTING IN MODERN TECHNOLOGIES IN THE DIGITAL ECONOMY

The purpose of the article is to describe the digitization of information using modern high-tech accounting tools in the information society. Presentation of accounting and analysis to managers and decision-makers in a fast and accessible form by means of electronic communication. The process of providing information in a digital environment using blockchain technology, its implementation through buttons, is shown.

Key words: accounting, management information, blockchain, digital technologies, digitization, blockchain technology.

Киришүү. Башкаруу системасынын акырындык менен өнүгүшү жана алардын маалыматтык камсыздальшы, анын техникалык чечимдерди заманбап принциптерди кийирүү менен бухгалтердик эсеп жана контролдоо ишинин эволюциялык өнүгүшүнө шарт түзөт.

Бухгалтердик эсеп белгилүү система катары – субъекттердин финансы чарбалык ишкердүүлүгүн сүрөттөөнүн тили катары Арефьева А. С., Бабкин А. В., Будович Ю. И., Гузова Ю. Н., Карпова Т. П., Сидорова М. И., Тимофеев Р. А. өздөрүнүн иштеринде терең изилдеп карашкан.

“Маалыматтык башкаруу”, заманбап финансылык реалдуулукта бухгалтердик эсеп жана контролдоо процесстеринин методологиясынын жоболорун жаңылоонун түрлөрүн издөөдө бул изилдөөлөрдү негиз катары алууга болот.

Изилдөөнүн максаты. Учурдагы маалыматтык коом үчүн заманбап жогорку технологиялык инструменттерге, моделдерге, маалыматты санариптештирүү жана аны электрондук байланыш каналдары аркылуу берүү ыкмаларына ылайык, аналитикалык жана эксперименталдык усулдарды колдонуу менен менеджерлердин маалыматтык керектөөлөрүн канааттандыруучу эсептик-контролдоо процесстеринин методологиясын (принциптерин жана эрежелерин) иштеп чыгуунун маанилүүлүгүн аныктоо болуп саналат.

Изилдөөнүн объектиси жана ыкмасы. Изилдөөнүн объектиси катары азыркы интернет булактары, санариптештирилген кызмат көрсөтүүлөр, банк сектору, бирдиктүү маалымат кызмат көрсөтүүлөрү, жер укуктук мамилелер жана электрондук акчаларды сатуу жана сатып алуулар боюнча кенири таркаган биткойн, криптовалюта тармактарында негизги ролду ойноп келе жаткан блокчейн системасынын эсеп жүргүзүүдөгү таасири. Изилдөөдө системанын ар бир кийинки блогундагы керектүү маалыматты өзгөртүп коюу жокко чыгып, электрондук кол коюу менен бекитилет, мурунку блоктор менен тыгыз байланышта экендигин камсыздайт. Бул блокчейн технологиясы бухгалтердик эсеп тармагында чоң мүмкүнчүлүккө ээ болуп, азыркы учурдун жана келечектин абдан потенциалдуу перспективдүү өнүгүүсү болуп эсептелет. Изилдөө боюнча негизинде бүгүнкү күндө блокчейн системасы бүт санариптештирилген тармактардын бухгалтердик эсеп чөйрөсүндө колдонууга ээ болуусун аналитикалык анализдерди колдонуу ыкмаларынын жыйынтыгынан көрүүгө болот.

Изилдөөнүн жыйынтыгы. Изилдөөнүн негизинде кийинки сүрөттөн маалыматтын айлануу процессин карап көрүүгө болот.

1- сүрөт. Маалыматтык камсыздоонун айлануу процесси.

Азыркы санарип шартында кандайдыр оптималдуу башкаруучулук чечимдерди кабыл алууда колдонулган маалымат чон мааниге ээ.

Эсептик-контролдук процесстин спецификасы – бул бизнес-стратегияны түшүнүү деп эсептөө, бухгалтердик эсепти көпчүлүк заманбап окумуштуулар жана практиктер бизнестин тили катары кабыл алышууда. Ошол себептен көптөгөн теоретик-экономисттер жана бухгалтердик эсептин изилдөөчүлөрү лингвисттерге кайылышууда.

«Санариптештирүү - бухгалтердик маалыматтардын мүнөзүнө, ошондой эле, колдонуу мүмкүнчүлүктөрүнүн жакшыруусуна абдан зор таасирин тийгизет» деп Т. П. Карпова эсептейт [5].

«Санарип экономика - бул көптөгөн ири инновациялардын мүнөзүнүн топтому, коомчулуктун жашоосуна жана өндүрүшкө санарип технологиянын кирип келиши. Санарип экономиканын эң эле ири жаңылыгы болуп: жасалма интеллект менен робот техникалары, криптовалюта, «акылдуу шаар», «акылдуу буюмдар», блокчейн технологиясы ж.б.» [7].

Ю. И. Будовичтин ою боюнча, “керектүү маалыматты технологиялык камсыздоо, аны сактоо жана кызыкдар тараптарга жеткирүү – бул, негизинен камсыздоо жана маалыматтар базасын түзүү менен ишке ашырылуучу заманбап маалымат системасы” [3].

Санарип технологиялардын эволюциясы - маалыматты топтоштуруу жана иштеп чыгуу процессинин мөөнөтүн кыскартат, ошондой эле сактоо көлөмүн да кенейтет. Заманбап коомдо, бухгалтердик эсепти санариптештирүүнүн эң негизги эффективдүү багыттарынын бири башкача айтканда эң эле таанымалы “блокчейн” технологиясы. Жакынкы келечекте блокчейн технологиясынын жардамы аркылуу чарбалык ишкердүүлүк менен алектенген субъекттер маанилүү даражада чыгымдарды кыскарта алышат жана ар түрдүү багытта бухгалтердик эсепти жүргүзүүдө убакытты үнөмдөөгө шарт түзүлөт. Блокчейнди жүргүзүүнүн эң эле туура келген бизнес-процесстердин бири болуп бухгалтердик эсеп эсептелет. “Бухгалтердик эсепти жүргүзүү иши боюнча блокчейн кээ бир артыкчылыктарга ээ: жазылуусу жана коопсуздук; белгилүү маалыматтарга персоналдык чектелеген мүмкүнчүлүк; контрагентке ишеним жоголгондо блокчейндеги маалыматтардын тактык менен көрсөтүлүшү; өтө тездиктеги ылдамдык жана операциялардын тактыгы жана тууралыгы» [4]. Мындан, төмөнкүчө тыянак чыгарууга болот, “блокчейн технологиясы санарип технологияны киргизүүнүн бир ыкмасы болуп эсептелет”. Бул технологиянын жардамы менен бүт компаниялар финансы-чарбалык ишкердүүлүк жүргүзүүдөгү маселелерин оной чечип алууга шарт түзүлөт. Жаңы заманбап технологиялардын пайда болуусу менен бухгалтердик эсеп, аудит жана анализди жүргүү процесстери да өркүндөп жатат. Бухгалтердик эсепти жүргүзүүдө алар өзүнчө атайын программалар, блокчейндер, булуттук серверлер, электрондук кол тамга жана башка түрүндө кийрилет. Андан сырткары, жакынкы аралыкта жаныланган персоналдык жабдуулар, жаны куралдар, жана көптөгөн жаны кенейтилген функциялары менен технологиялар пайда болот деп, санарип процессинин бухгалтердик эсеп, аудит, жана анализ чөйрөсүндө чондогон перспективасы бар деп айтууга болот.

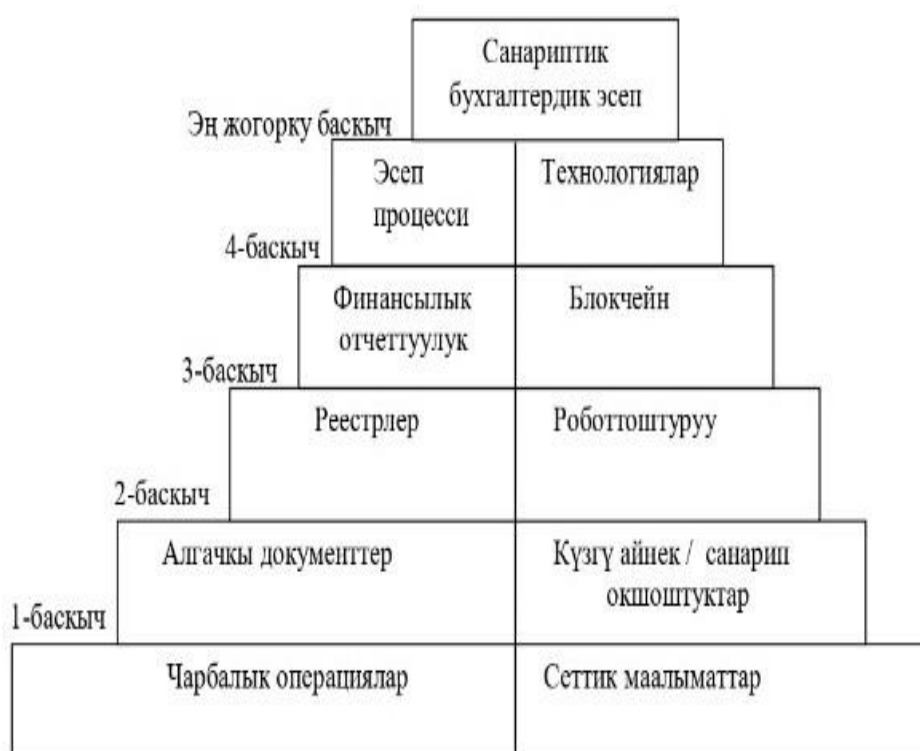
Блокчейн - бул, маалыматтык сетте ар түрдүү тараптар аркылуу транзакцияларды жазып туруу максатында түзүлгөн санариптик бухгалтердик китеп. Бул Интернет тарабынан түзүлүп, пайда болгон убактан баштап бүт транзакцияларды өзүнө камтыган бир рангдуу бөлүштүрүлгөн бухгалтердик китеп.

Бухгалтердик эсептин заманбап технологиялар аркылуу жүргүзүлүшү ар бир экономикалык субъекттер үчүн чондогон үнөмдөөлөрдү алып келишин көрүүгө болот. Санарип бухгалтердик эсепти кийинки 2-сүрөттөн көрүүгө болот.

Азыркы заманбап мезгилдеги бухгалтердик эсепти санариптештирүүнүн эң натыйжалуу жана популярдуу багыттарынын бирин карап көрөлү. Акыркы он жылда

бухгалтердик эсеп тармагында "блокчейн" түшүнүгү барган сайын популярдуу болуп бара жатат. Бул технология зарыл эрежелерге ылайык курулган блоктордун үзгүлтүксүз ырааттуулугу (тизмеси). Мындай блоктордун тизмеги колдонуучуга бөлүштүрүлгөн маалыматты сактоого мүмкүндүк берет. Бул учурда бухгалтердик эсептин счетторунда белгилерди же реквизиттерди көбөйтүү менен, субсчетторду жана аналитикалык эсептерди, башкаруу эсептерин жана башка маалыматтарды системалаштырууга жана андан кийин жалпылоого жана ошого жараша колдонуучуларга кеңейтилген, анализденген, алар үчүн ыңгайлуу жана талап кылына турган, бирок маалымат форматын кол менен иштетүүдө мүмкүн эмес болуп көрсөтүлөт.

Өз кезегинде, системанын ар бир кийинки блогу маалыматтарды өзгөртүү мүмкүнчүлүгүн жокко чыгарган, санариптик кол коюу менен бекитилген мурунку блок менен так байланышкан. Бул технология бухгалтердик эсеп тармагында чоң мүмкүнчүлүккө ээ. Жана бул азыркы учурдун абдан перспективдүү өнүгүүсү болуп эсептелүүдө.

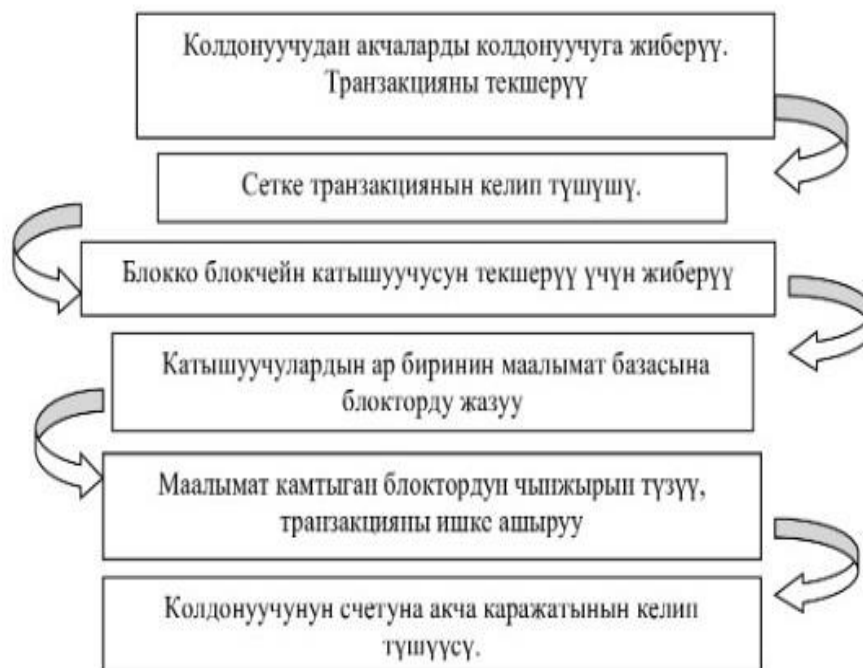
2-сүрөт. Бухгалтердик эсептин санариптешүү багыты.

2-сүрөттөн бухгалтердик эсептин базалык түзүлүшү менен санариптештирилген формасын баскычтар аркылуу салыштырып көрүүгө болот.

Аналитикалык анализдердин жыйынтыгынын негизинде бүгүнкү күндө блокчейн төмөнкү чөйрөлөрдө эң жогорку артыкчылыктарга ээ болууда [4]:

- криптовалюта тармагында;
- банк сектору (инвестициялар);
- төлөм операцияларынын системасы;
- жер-укуктук мамилелер (бирдиктүү реестр);
- мамлекеттик кызмат көрсөтүүлөр (өздүктү тастыктоо).

Финансылык чөйрөдө блокчейн технологиясынын иштөө принциби схема түрүндө көрсөтүлдү (3-сүрөт) [6].

3-сүрөт. Финансылык операцияларды жүргүзүүдө блокчейн технологиясынын иштөө схемасы.

Блокчейн технологисы финансылык операцияларды жүргүзүү чөйрөсүндө өзүнүн ишинде теңдешсиз артыкчылыктардын болушунан улам ушундай популярдуулукка ээ болгон, мисалы, [2]:

- 1) аткарылуучу операциялардын ачыктыгы. Ар бир тармак колдонуучусу сайттагы транзакциялардын тарыхын көзөмөлдөп турууга болот;
- 2) туруктуу санариптик жазуунун болушуна байланыштуу маалыматтарды өзгөртүү, жок кылуу жана жасалмалоо мүмкүн эместиги;
- 3) блокчейндин катышуучулары тарабынан маалыматтарды жаңыртуунун же координациялоонун зарылчылыгынын жоктугу - ар бир адамда маалымат базасынын дайыма жаңыланып турган көчүрмөсү болот;
- 4) блокчейн технологиясындагы транзакциялардын жогорку тактыгына жана ылдамдыгына байланыштуу транзакциялардын ылдамдыгы жана ишенимдүүлүгү;
- 5) серверлер ортосундагы маалыматтарды децентрализациялоодон улам колдонуучулардын жана операциялардын жогорку коопсуздугу.

Блокчейнди ишке ашыруу үчүн эң ылайыктуу бизнес процесстеринин бири бухгалтердик эсеп болуп саналат. Блокчейн бухгалтердик эсеп иши үчүн маанилүү болгон бир катар касиеттерге ээ:

- коопсуздукту сактоо жана маалыматтарды туруктуу жазуу;
- айрым маалыматтарга жеке чектелген мүмкүнчүлүк;
- контрагентке ишеним жок болгон учурда блокчейнде берилген маалыматтын ишенимдүүлүгү;
- транзакциялардын жогорку ылдамдыгы жана тактыгы.

Жыйынтыктар. Азыркы учурда, ата мекендик ишканалар бухгалтердик эсептин, аудитин жана анализдин структуралык схемаларын иш жүзүндө киргизүү зарылчылыгы пайда болууда. Структураланган эсеп планын киргизүү компанияга бюджеттик процессти өркүндөтүү жана менеджерлердин жоопкерчилигин уюштуруу жагынан баа жеткис артыкчылыктарды бере алат [1].

- бухгалтердик эсепте заманбап технологияларды колдонуу менен кесиптин

келечектеги турктуулугун көрүүгө болот.

- санариптик технологиялар улуттук жана эл аралык деңгээлдеги бухгалтердик күнүмдүк майда иштерди аткарууда убакытты үнөмдөп, бухгалтердик эсептин формаларын өнүктүрүүгө түрткү берет
- жакынкы келечекте профессионалдык ой жүгүртүүдөгү компетенттүүлүктүн жогорулашына алып келет.

Ошентип, азыркы тенденциялар экономиканы өнүктүрүүнүн бардык тармактарында санариптик технологияларды колдонууну талап кылат деген тыянак чыгарууга болот. Бухгалтердик эсеп тармагы инновацияга эң муктаж. Аларды ишке ашыруунун жолдорунун бири блокчейн технологиясы деп эсептөөгө болот, ал каржылык жана экономикалык операцияларды эсепке алуу тармагындагы көптөгөн көйгөйлөрдү чечишине ишеним бар.

Адабияттар:

1. **Арефьева А.С.** Перспективы внедрения технологии блокчейн // Молодой ученый [Текст] / А.С. Арефьева, Г.Г. Гогохия // 2017. – №15. – С. 326-330.
2. **Бабкин А.В.** Влияние внедрения цифровых технологий на предпринимательскую деятельность компаний // Труды научно-практической конференции с международным участием «Промышленная политика в цифровой экономике: проблемы и перспективы» [Текст] / А.В. Бабкин, О.В. Чистякова // СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2017. – С. 23-33.
3. **Будович Ю.И.** Цифровизация корпоративного учета II Человеческий капитал в формате цифровой экономики [Текст] / Ю.И. Будович, Т.П. Карпова // Москва, 2018. – С. 117-125.
4. **Гузова Ю.Н.** Бухгалтерский учет в XXI веке: монография [Текст] / Ю.Н. Гузова, В.В. Ковалева, О.Л. Маргания. // СПб.: Скифия-принт, 2021. – С. 250.
5. **Карпова Т.П.** Направления развития бухгалтерского учета в цифровой экономике // Известия Санкт-Петербургского государственного экономического университета [Текст] / Т.П. Карпова // 2018. – №3 (111). – С. 52-57.
6. **Сидорова М.И.** Развитие моделей бухгалтерского учета в условиях современных информационных технологий: автореферат дис. на соискание степени доктора экономических наук [Текст] / М.И. Сидорова // Москва, 2013. – С.44.
7. **Тимофеев Р.А.** Цифровая экономика как драйвер устойчивого роста отечественной экономики // Вестник экономики, права и социологии [Текст] / Р.А. Тимофеев, Д.Р. Минибаева, Е.А. Ехлакова, 2018. – № 1. – С. 42-45.
8. **Эргешова Ч.М.** Санарип шартында бухгалтердик эсептин заманбап технологияларда чагылдырылышы: бүгүн жана келечек [Текст] / Ч.М. Эргешова, М. Каримбаева. – Бишкек: Известия Исык-Кульского форума БАЦА, №2(37), 2022. – С. 287-291.